

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 14 Sayı: 77 Nisan 2021 & Volume: 14 Issue: 77 April 2021
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ÖZEL EĞİTİM UYGULAMA OKULLARINDA GÖREV YAPAN NORM FAZLASI ÖĞRETMENLERİN ÖZEL EĞİTİM VE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ OPINIONS OF EXTRA-NORM TEACHERS WORKING IN SPECIAL EDUCATION PRACTICE SCHOOLS ABOUT SPECIAL EDUCATION AND SPECIAL NEEDS STUDENTS

Senem ALAYBAY*

Öz

Bu araştırma Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Özel Eğitim Uygulama Okullarında görev yapmakta olan norm fazlası öğretmenlerin özel eğitim ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik görüşlerini irdelemeyi amaçlamıştır. Bu araştırma nitel araştırma modellerinden olan fenomenolojik (olgubilim) desende gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2019-2020 Eğitim Öğretim yılında Ankara ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Özel Eğitim Uygulama Okullarında görev yapan, 8 norm fazlası öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma verilerini elde etmek için veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmelerin ses kayıtları öğretmenlerin izni ile yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde elde edilen verilere içerik analizi yapılmış ve içerik analizinden kesit alma tekniği uygulanmıştır. Araştırma verilerinin sonuçlarına göre öğretmenler özel eğitim okullarının gerekli olduğunu düşünmektedirler. Özel eğitim ve engelli öğrencilerin olumlu yönleri konusunda, öğrencilerin saf temiz ve sevgi dolu olduklarını, öğrencilerin belli rutinleri olduğunu ve bu rutinleri sevdiklerini ifade etmişlerdir. Özel eğitim ve engelli öğrencilerin olumsuz yönleri konusunda öğrencilerin davranış problemleri olduklarını ve sabır gerektiren bir iş olduğunu ifade etmişlerdir. Almış olduğunuz özel eğitim kursu için neler düşünüyorsunuz? Sorusuna öğretmenler yeterli olmadığını ve bir kısmı ise teorik kursun yeterli olduğunu ancak staj (uygulama) eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Özel eğitim okullarında sınıf yönetimine ilişkin uygulamalarınız nelerdir? Sorusuna öğretmenler sınıf kurallarını oluşturmak gerekir ve bunu kuralları esnetmeden uygulamak gerektiğini ifade etmişlerdir. Özel eğitim konusunda en çok hangi alanda desteğe ihtiyaç duyuyorsunuz? Sorusuna öğretmenlerden otizm spektrum bozukluğu, sınıf yönetimi, akademik becerilerin öğretimi ve materyal geliştirme konusunda bilgi eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Size göre özel eğitim alanında yaşanan üç temel problem nedir? Sorusuna öğretmenler nitelikli öğretmen eksikliği, maddi yetersizlikler, aile ile işbirliğinde sorunu ve halkın olumsuz tutumu olduğunu ifade etmişlerdir. Özel eğitim alanında çalışmaya devam etmek ister misiniz? Sorusuna beş öğretmen özel eğitim alanını sevdiklerini ve çalışmak istediklerini üç öğretmen ise çalışmak istemediğini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Yetersizlik, Özel Eğitim Uygulama Okulları, Norm Fazlası Öğretmen, Otizm, Özel Gereksinimli Öğrenci.

Abstract

This research aimed to examine the opinions of teachers who are working in Special Education Practice Schools affiliated to the Ministry of National Education towards the students with special needs and special education. This research was carried out with phenomenological pattern, which is one of the qualitative research models. The study group of the research consists of 8 excessive norm staff teachers who work in Special Education Practice Schools affiliated to the Ministry of National Education in Ankara in 2019-2020 academic year. Semi-structured interview form was used as a data collection tool to obtain research data. The voice recordings of the interviews were made with the permission of the teachers. Content analysis was made with the data obtained from the interviews and a section analysis technique was applied from the content analysis. According to the results of research data, the teachers think that special education schools are necessary. In terms of positive aspects of the students with special needs and special education, they

* Gündüz Alp İlkokulu Ankara / Gölbaşı, senem_alaybay@hotmail.com

indicated that students are pure, clean and loving, they have certain routines and they love these routines. In terms of negative aspects of the students with special needs and special education, they indicated that students have behavioral problem and it is a job that requires patience. What do you think about the special education course that you have received? For this question, the teachers stated that the course was not sufficient and some of them stated that the theoretical course was sufficient but there was a lack of internship (lack of practical training). "What are your practices regarding classroom management in special education schools?" For this question, teachers stated that it is necessary to create classroom rules and that they should be applied without stretching the rules. "In which area do you need support about special education?" For this question, teachers stated that there was lack of knowledge about autism spectrum disorder, classroom management, teaching of academic skills and material development. "What are the three main problems in the field of special education for your opinion?" For this question, teachers stated that there is a lack of qualified teachers, financial deficiencies, problems in cooperation with the family and negative attitude of the environment. "Would you like to continue working in the field of special education?" Five teachers stated that they liked the special education field and they wanted to work but three teachers stated that they did not want to work.

Keywords: Special Education, Disability, Special Education Practice Schools, Norm Staff Teachers, Autism Spectrum Disorder, The Students with Special Needs.

1. GİRİŞ

Eğitim kişilerin tüm yönleriyle gelişimine olanak tanıyan uzun bir süreçtir. Eğitim kişinin yetenek ve davranış değişimlerine ve ilerlemesine yardımcı olarak bulunduğu toplumla bilinç kazanmasını sağlar (Çağlar, 2009:70). Fındıkcı 'ya (1999) göre birey kendi zihinsel kapasitesi doğrultusunda devamlı bir eğitim süreciyle iç içedir. Bu iç içe olan en basitinden günlük alışkanlıklarımızdan, kompleks projelere kadar ve mesleki bilgilerimize varıncaya kadar tamamını bir eğitim sürecinde edinmekteyiz. En basit ifade ile eğitim; bireyin yaşamının başlangıcıyla başlayan ve yaşamı süresince devam eden bilgilenme sürecidir.

Girgin ve Baysal (2005) göre "Öğretmenlik mesleği, geleceğin yetişkinleri öğrencilerin yetiştirilmesi, gelişimleri, eğitimleri açısından diğer meslekler arasında stratejik bir önem taşımaktadır. Öğretmenlik, alan ve meslek bilgisinin yanı sıra özveri, hoşgörü, sürekli kendini yenileme, mesleği severek yerine getirme gibi özellikleri de gerektiren bir meslektir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, öğretmenlik mesleği, bazı stres kaynaklarından dolayı, özellikle öğretmenlerin ruh sağlığının olumsuz yönde etkilenebilmesi açısından da riskli bir meslektir. Bu tür etkilenmeler, öğrencileri için çok önemli olan öğretmenin, öğrencilerine, işine, diğer insanlara karşı ilgisini, sevecenliğini ve mesleki rolünün gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmedeki etkililiğini azaltabilir."

Yetersizliği olan öğrencileri kontrol etmek çok zordur. Bu öğrencilerin eğitiminde de çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Bu yüzden bu okullarda çalışan öğretmenler durumlarından memnun değildirler (Başaran, 2001). Yetersizliği olan bireylerle çalışan öğretmenler stresli ve tükenmişlik duyguları daha fazladır (Girgin ve Baysal, 2005). Bu sebeple özel eğitim öğretmenlerinin iyi uzmanlık alan bilgisine sahip olması, tüm sınıf düzeylerinde öğrencilere ve yetersizlik gruplarına eğitim vermesi, müfredat ve müdahaleler konusunda genel eğitim öğretmenlerinden daha çok bilgiye sahip olması ve diğer meslek elemanları ve ebeveynler ile işbirliği halinde doğrudan öğretim yapması beklenmektedir (Brownell, Hirsch ve Seo, 2004). Özel eğitim alanında ise farklı alanlardan gelen ve sertifika programlarından mezun olan ücretli öğretmenler çalışmaktadırlar. Sertifika programlarından mezun olan ücretli öğretmenler zor ve stresli olan özel eğitim alanına bakış açılarını öğrenmek özel eğitime katkılarını anlamamıza yardımcı olacaktır.

Bu araştırma özel eğitim alanında çalışan norm fazlası öğretmenlerin özel eğitim alanını nasıl algıladıklarını görmemizi sağlaması ve bu alanda ilk olması nedeniyle önemli olduğu düşünülmektedir. Alan dışından gelen norm fazlası öğretmenlerin özel eğitim alanına bakış açılarını bilmek bundan sonra özel eğitim alanında öğretmen yetiştirmeyi ve norm fazlası öğretmenlerin özel eğitim alanında istihdam edilme ve özel eğitim alanında yetiştirme biçimine fikirler vermesi açısından önemlidir. Bunun yanında bundan sonra norm fazlası öğretmenlerle yapılacak çalışmalara fikir vermesi açısından önemlidir.

Bu araştırma, Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Özel Eğitim Uygulama Okullarında görev yapan norm fazlası öğretmenlerin özel eğitim ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutum ve görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır.

Bu genel amaç altında araştırmanın alt amaçları;

- Norm fazlası öğretmenler Özel eğitim okullarının gerekliliği konusunda ne düşünmektedirler?

- Norm fazlası öğretmenler Özel eğitim ve engelli öğrencilerin olumlu yönleri konusunda ne düşünülmektedirler?
- Norm fazlası öğretmenler Özel eğitim ve engelli öğrencilerin olumsuz yönleri konusunda ne düşünülmektedirler?
- Norm fazlası öğretmenler Almış oldukları özel eğitim kursu için neler düşünülmektedirler?
- Norm fazlası öğretmenler Özel eğitim okullarında sınıf yönetimine ilişkin uygulamaları neler düşünülmektedirler?
- Norm fazlası öğretmenler Özel eğitim konusunda en çok hangi alanda desteğe ihtiyaç duyduklarını düşünülmektedirler?
- Norm fazlası öğretmenlere göre özel eğitim alanında yaşanan üç temel problem ne olduğunu düşünülmektedirler?
- Norm fazlası öğretmenler Özel eğitim alanında çalışmaya devam etmek istemekte midirler?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, katılımcılar, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi bölümlerine yer verilecektir.

2.1. Araştırma Modeli

Özel eğitim uygulama okullarında görev yapan norm fazlası öğretmenlerin özel eğitim ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik görüşleri incelemeyi amaçlamıştır. Bu sebeple bu çalışmada Olgubilim fenomenolojik desen kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni farkında olduğumuz fakat ayrıntılı bilgi sahip olmadığımız olguları incelemektedir. Bu olgular sosyal yaşamdaki olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

2.2. Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları 2019-2020 yılında Ankara ili milli eğitim bakanlığına bağlı okullarda çalışan öğretmenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın katılımcılarına ait demografik bilgi formu tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretmenlere ait demografik bilgiler

Öğretmen Kodu	Yaş	Cinsiyet	Mezun Olduğu Bölüm	Meslekte Çalışma Yılı	Özel Eğitimde Çalışma Yılı	Çalıştığı Kurum	Çalıştığı Engel Grubu
Ö1	32	Erkek	Sınıf Öğretmenliği	6	4	Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Otizm
Ö2	35	Kadın	Sınıf Öğretmenliği	10	1	Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Otizm
Ö3	37	Kadın	Sınıf Öğretmenliği	12	2	Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Otizm
Ö4	28	Kadın	Sınıf Öğretmenliği	5	1	Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Otizm
Ö5	37	Kadın	Sınıf Öğretmenliği	13	5	Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Otizm
Ö6	49	Kadın	Tekstil Teknolojisi	30	3	Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Orta- ağır zihinsel engel
Ö7	40	Kadın	Sınıf Öğretmenliği	17	2	Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Otizm
Ö8	39	Kadın	Sınıf Öğretmenliği	17	1	Özel Eğitim Uygulama Merkezi	Otizm

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada verilerin toplanması için demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Demografik bilgi formunda katılımcıların yaş, cinsiyet, mezun olduğu bölüm, meslekte çalışma yılı, özel eğitimde çalışma yılı, çalıştığı kurum ve çalıştığı engel grubuna ait sorular bulunmaktadır.

2.3.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede yönteminde, belli bir konuda katılımcıların düşünceleri, inançları, bilgileri, görüşleri ve hisleri gibi konularda bireylerin düşüncelerini derinlemesine inceleme olanağı tanınmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği görüşmeciyeye gerektiği zaman görüşülen kişiye yeni sorular sorma ve açıklamalar yapma fırsatları vermektedir (Creswell, 1994). Bu araştırmada ayrıntılı bilgi elde etmek için ek soru sormak ve açıklama yapmak gerekmiştir. Bu sebeple yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme sorular araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Hazırlanan bu görüşme sorularının geçerliliği için üç özel eğitim uzmanından ve iki ölçme değerlendirme uzmanından ve bir Türk dili uzmanından görüş alınmıştır. Uzmanlardan gelen geri dönütlere uygun olarak sorulara şekli verilmiştir. Hazırlanan soruların anlaşılır olup olmadığını test etmek için iki öğretmenle pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma sonucunda soruların anlaşılır olduğu gözlenmiştir. Araştırma soruları aşağıda sunulmuştur.

1. Özel eğitim okullarının gerekliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?
2. Özel eğitim ve engelli öğrencilerin olumlu yönleri konusunda ne düşünüyorsunuz?
3. Özel eğitim ve engelli öğrencilerin olumsuz yönleri konusunda ne düşünüyorsunuz?
4. Almış olduğunuz özel eğitim kursu için neler düşünüyorsunuz?
5. Özel eğitim okullarında sınıf yönetimine ilişkin uygulamalarınız nelerdir?
6. Özel eğitim konusunda en çok hangi alanda desteğe ihtiyaç duyuyorsunuz?
7. Size göre özel eğitim alanında yaşanan üç temel problem nedir?
8. Özel eğitim alanında çalışmaya devam etmek ister misiniz?

2.4. Verilerin toplanması

Bu araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmada ilk olarak Ankara milli eğitim müdürlüğünde yasal izin alınmıştır. Ardından okul müdürlerine e-mail olarak gönderilmiş ve telefonla ek bilgi sunulmuştur. Daha sonra okul müdürlerinden öğretmenlerin telefonları alınmıştır. Görüşülen öğretmenlere araştırmanın amacı anlatılmıştır. Görüşmeyi kabul eden öğretmenlerle uygun bir gün ve zaman kararlaştırılmıştır. Öğretmenlere görüşmenin *Skype* üzerinden yapılacağı ve bilgisayarlarına ya da telefonlarına *Skype* programının yüklemeleri hatırlatılmıştır. Daha sonradan öğretmenlerle internet uygulaması *Skype* üzerinden görüntülü konuşmak gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlere görüşmenin kayıt altına alınacağı belirtilmiş ve görüşme kayıtlarının gizli kalacağı, araştırmada isimlerinin kullanılmayacağı isim yerine kod kullanılacağı ve görüşme kayıtları araştırmacı dışında sade iki kişinin daha göreceği belirtilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde Betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yönteminde ise toplanan veriler önceden karar verilen temalara uygun şekilde özetlenir ve yorumlanmaktadır. Bu yöntemde araştırmacı araştırma verileri içinden kendi görüşlerine uygun bir şekilde doğrudan alıntılara yapmaktadır. Bu şekilde okuyucuya özet bir yorum sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Bu araştırmada ilk olarak veriler yazıya aktarılmıştır. Yazıya aktarılan metinler daha sonra öğretmenlere e-mail olarak atılarak görüşlerinin doğruluğu teyit edilmiştir. Ardından veriler analiz edilmiştir. Analiz edilirken araştırma sorularına ve önceden belirlenen temalara dikkat edilmiştir. Bu asamadan sonra doğrudan alıntılar yapılmıştır. Son asamada ise araştırmacı kendi bulgularını açıklamış ve

ilgili alanyazını ile ilişkilendirmiştir. Veriler analiz edilirken öğretmenlerin isimleri kullanılmamıştır. Öğretmenlere Ö1, Ö2 gibi kod isimler verilmiştir.

3. BULGULAR

1. Özel eğitim okullarının gerekliliği konusunda ne düşünüyorsunuz? Sorusuna yönelik bulgular. Sorusuna araştırmadan elde edilen bulgulara göre görüşülen öğretmenler özel eğitim okullarının gerekli olduğunu (%100) düşünmektedirler. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

"Elbette gereklidir". (Ö2)

Evet gereklidir. (Ö3)

Yani ben kesinlikle gerekli buluyorum. (Ö5)

2. Özel eğitim ve engelli öğrencilerin olumlu yönleri konusunda ne düşünüyorsunuz? Sorusuna yönelik bulgular. Sorusuna araştırmadan elde edilen bulgulara göre görüşülen öğretmenlerden (beş tanesi) öğrencilerin saf temiz ve sevgi dolu olduklarını ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

Hocam hani benim gördüğüm saf ve temiz bir sevgiye sahipler. (Ö1)

sevgiye açıklar, onlara nasıl yaklaşırsanız aslında o şekilde tepki alıyorsunuz. (Ö8)

Temiz ve masum olmaları olumlu yönleri (Ö7)

Araştırmaya katılan öğretmenler den üç tanesi ise öğrencilerin belli rutinleri olduğunu ve bu rutinleri sevdiklerini ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

Rutini çok seviyorlar. Rutinleri bozulmasın istiyorlar o yüzden sizi öğretmen olarak benimsiyorlar. (Ö5)

3. Özel eğitim ve engelli öğrencilerin olumsuz yönleri konusunda ne düşünüyorsunuz? Sorusuna yönelik bulgular. Sorusuna araştırmadan elde edilen bulgulara göre görüşülen öğretmenlerden (altı tanesi) öğrencilerin davranış problemleri olduklarını ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

"Bu yüzden de bazı dönemlerde daha hırçın olup belli kriz dönemleri yaşanabiliyor". (Ö5)

"Bir kontrol sağlayamıyorsunuz, çok farklı zamanlarda farklı tepkiler verebiliyorlar". (Ö1)

Araştırmaya katılan öğretmenler den iki tanesi ise öğrencilerin sabır gerektiren bir iş olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

Olumsuz özellik demek istemiyorum sadece diğer branşa oranla çok daha fazla sabır gerektiren branş olduğunu düşünüyorum. Olumsuz olarak ta düşünmüyorum. (Ö3)

"sabır lazım hocam en olumsuz yanı bu. " (Ö8)

4. Almış olduğunuz özel eğitim kursu için neler düşünüyorsunuz? Sorusuna yönelik bulgular. Sorusuna araştırmadan elde edilen bulgulara göre görüşülen öğretmenlerden üç tanesi yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

Bence yeterli miydi bence çok yeterli değildi. Bana bir şey kattı mı çok da bir şey katmadı açıkçası. (Ö8)

Tabii bunun hiçbir şekilde yeterli olduğunu inanmıyorum. . (Ö3)

Araştırmaya katılan öğretmenlerden beş tanesi ise teorik kursun yeterli olduğunu ancak staj (uygulama) eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

"hani ben sınıf öğretmenliği mezunuyum özel eğitim mezunları mutlaka staj gördükleri zaman uygulamalı derslere giriyorlardır biz uygulama direk sınıfa girerek yaptık. O açıdan biraz sıkıntı oluyor. Ama uygulamada olursa çok daha başarılı olunur. "(Ö7)

"Şimdi şöyle öğretmenlik becerilerimizin üstüne teorik bilgiler ekledik evet saat bunun için evet yeterliydi. Ancak kursun uygulama kısmının sanal ortamda değil yani sınıf ortamındaki küçük uygulamalarla değil gerçek ortamda artı en az kurs saati kadar olması gerektiğini düşünüyorum. "(Ö6)

5. Özel eğitim okullarında sınıf yönetimine ilişkin uygulamalarınız nelerdir? Sorusuna yönelik bulgular. Sorusuna araştırmadan elde edilen bulgulara göre görüşülen öğretmenlerden tamamı sınıf kurallarını oluşturmak gerekir ve bunu kuralları esnetmeden uygulamak gerektiğini ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

"Yani sınıf kurallarını önceden belirlemek onların anlayacağı dilde, öğrencileri iyi tutmak, her zaman hazırlıklı bir şekilde girmek her şeyi hallediyor diye düşünüyorum". (Ö2).

"Yani bu sadece özel eğitim değil bütün olarak okul olarak düşünürsen belli bir kuralınız belli bir kurallarımızı oluşturmanız gerekiyor" (Ö3).

"Sınıf yönetimine ilgili şöyle yani bir kere kesinlikle düzen ve disiplin olmasından yanayım ben". (Ö5).

6. Özel eğitim konusunda en çok hangi alanda desteğe ihtiyaç duyuyorsunuz? Sorusuna yönelik bulgular. Sorusuna araştırmadan elde edilen bulgulara göre görüşülen öğretmenlerden üç tanesi otizm spektrum bozukluğu konusunda bilgiye ihtiyaç duyduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

"otizmli çocuklarla ilgili sıkıntı yaşıyorum evet. Onlarla daha zor çalışmak, Özel eğitim çok geniş bir yelpaze sadece özel eğitim sınıfında çalıştım daha önce alt sınıflarında onlarla otizm daha farklı. Otistik çocuklar daha farklı. O yüzden o konuda sıkıntı yaşıyorum".(Ö7)

"Yani otizmde konuşamayan çok öğrencimiz var ve o alanda her özel eğitimci, belki özel yan dal o alanda uzman olunmadığı için en çok bunda ben kendimi yetersiz görüyorum".(Ö5)

" otizm konusunda çok bilgi eksikliğim var. Onları hiç tanımıyorum".(Ö5)

Araştırmaya katılan öğretmenlerden iki tanesi ise sınıf yönetimi konusunda bilgi eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

"Şimdi sınıf yönetimi tabii bütün eğitim birimlerinde olduğu gibi özel eğitimde de çok önemli belki biraz daha hassasiyet gerektiriyor." (Ö6)

"sınıf yönetiminde zorlanıyorum o konuda bilgiye ihtiyaç duymaktayım." (Ö1)

Araştırmaya katılan öğretmenlerden iki tanesi ise akademik becerilerin öğretimi konusunda bilgi eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

"En çok okuma- yazma becerileri konusunda desteğe ihtiyaç hissediyorum".(Ö5)

"Akademik alanda daha çok ne yapacağımı bilemediğim için bir de tabii çocuklarımızla da zaten iletişim kurması zor o yüzden en çok o alanda zorlanıyorum".(Ö3)

Araştırmaya katılan öğretmenlerden bir tanesi ise materyal geliştirme konusunda bilgi eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir

"Materyal konusunda çok desteğe ihtiyaç duyuyoruz. Çocuklarımız çok erken sıkılıyorlar yaptığımız etkinliklerden. Sürekli farklı materyallere ihtiyaç duyuyoruz bu konu da büyük destek gerekiyor lazım oluyor"(Ö2)

7. Size göre özel eğitim alanında yaşanan üç temel problem nedir? Sorusuna yönelik bulgular. Sorusuna araştırmadan elde edilen bulgulara göre görüşülen öğretmenlerden sekiz tanesi nitelikli öğretmen eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

"özel eğitim öğretmenleri çok az". (Ö8) (Ö2), (Ö5) (Ö1)

"Ücretli öğretmen çok fazla" (Ö3), (Ö4) (Ö7) (Ö6)

Araştırmaya katılan öğretmenlerden sekiz tanesi maddi yetersizlikler olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir

Bu konuda bütçe sıkıntısı oluyor özel eğitimde (Ö3) (Ö1),

Maddi imkansızlıklar" (Ö8), (Ö5) (Ö7)

"para konusu" (Ö2), (Ö4) (Ö6)

Araştırmaya katılan öğretmenlerden sekiz tanesi halkın olumsuz tutumu olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

Halk özürlü çocukları kabul etmiyor (Ö8), (Ö3) (Ö1) (Ö4)

Halkın olumsuz tutumu bu çocuklara karşı (Ö6), (Ö5) (Ö2)

8. Özel eğitim alanında çalışmaya devam etmek ister misiniz? Sorusuna yönelik bulgular. Sorusuna araştırmadan elde edilen bulgulara göre görüşülen öğretmenlerden beş özel eğitim alanını sevdiğini ve çalışmak istediklerini ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

"Evet, ben isterim." (Ö8)

"İsterim." (Ö5)

Araştırmaya katılan öğretmenlerden üç tanesi özel eğitim alanında çalışmak istemediklerini ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretmenlerin bu konu ile ilgili görüşlerine yönelik görüşlerinden kesitler verilmiştir.

“Hayır”. (Ö3)

“Aslında istemem hocam”. (Ö1)

4. TARTIŞMA

Araştırmaya katılan öğretmenlerin özel eğitim okullarının gerekliliği konusunda ne düşünüyorsunuz? Sorusuna öğretmenlerin tamamı gereklidir cevabını vermişlerdir. Alan yazınında özel eğitim: Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi ifade etmektedir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Bu tanımda yetersizliği olan bireylerin eğitim alacakları ortamlar için uygun eğitim ortamı ifadesi kullanılmaktadır. Çünkü özel eğitimin verildiği yer genel eğitime göre farklılaşabilmektedir. Ayrıca özel eğitimin mantığı “en az kısıtlayıcı ortamdır. Bu ortamlar genel eğitim sınıfı, özel sınıf, gündüzlü ya da yatılı özel okul ev veya hastanede olabilmektedir (Akçemete, 2010). Bu açıdan baktığımızda öğrencilerin eğitim alacakları ortamlar farklılaşabilmektedir. Öğrencilerin ihtiyaçlarına göre de özel eğitim okulları gerekli olabilmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin özel eğitim ve engelli öğrencilerin olumlu yönleri konusunda ne düşünüyorsunuz? Sorusuna öğretmenler Rutini çok seviyorlar. Rutinleri bozulmasını istiyorlar şeklinde cevap vermişlerdir. Alan yazınına baktığımızda bu araştırma bulgularıyla paralellik gösteren görüşler bulunmaktadır. Vuran (2007) göre günlük yaşam etkinliklerinin yapılması için izlenen sıra-düzene rutin denir. Günlük rutinler, özellikle çocukların öğrenmeleri için çok önemlidir. Çocuk düzenli olarak günlük yaşam rutinlerin de kendini daha güvenli hissedecek ve bu düzenli rutinler çocuğa öğrenme fırsatları da sunacaktır. Pretti-Frontczack ve Bricker (2004) göre ise çocuklara çoğu beceri ve kavram, günlük rutinler içerisinde, doğal ortamda öğretilir. Bu araştırma sonuçlarına göre de gün içinde gerek sınıfta gerekse ev ortamında günlük rutinlerin olması ve bu rutinlerinde çocuklara öğretilmesi çocuklarının stres yaşamamasına fırsat verecektir. Böylelikle de davranış problemi üretmeyeceklerdir. Ayrıca bazı öğretmenler özel eğitim ve engelli öğrencilerin olumlu yönleri konusunda ne düşünüyorsunuz? Sorusuna öğretmenlerden bazıları saf temiz ve sevgi dolu olduklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin özel eğitim ve engelli öğrencilerin olumsuz yönleri konusunda ne düşünüyorsunuz? Sorusuna öğretmenlerden bazıları öğrencilerin davranış problemleri olduklarını ifade etmişlerdir. Alan yazınına baktığımızda bu araştırma bulgularıyla paralel görüşlere rastlamaktayız. Sucuoğlu, (2010) göre ağır derecede zihin yetersizliği olan bireylerde sallanma, başını sallama, ellerini kollarını sallama gibi basmakalıp davranışlar görülebilmektedir. Kırcaali-iftar (2013) göre otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda da davranış bozuklukları görülmektedir. Bunun yanında Şafak (2012) göre ağır ve çoklu yetersizliği olan bireylerde de davranış problemleri görülebilmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenler bazıları ise özel eğitimin sabır işi olduğunu ifade etmişlerdir. Alanyazınına baktığımızda bu araştırma bulgularıyla paralellik gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Girgin ve Baysal (2005) göre, yetersizliği olan çocukların normal akranlarına oranla bakım ve eğitiminin daha zordur. Bu yüzden bu alanda çalışan öğretmenlerin daha sabırlı ve özverili olmaları gerekir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin almış olduğunuz özel eğitim kursu için neler düşünüyorsunuz? Sorusuna öğretmenlerden bazıları yeterli olmadığını bazıları ise teorik kursun yeterli olduğunu ancak staj (uygulama) eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Alanyazınına baktığımızda özel eğitimde çalışan öğretmenlerden üniversitelerin diğer bölümlerinden mezun olan öğretmenlerin davranış problemleriyle başa çıkma, materyal hazırlama, eğitimi planlama, eğitim ortamını düzenleme, öğrencinin performansını alma gibi özel eğitim uygulamalarında özel eğitim bölümünden mezun olan eğitimcilere göre daha fazla güçlük yaşamaktadırlar (Çetin, 2004). Bu açıdan baktığımızda bu araştırma sonuçlarına göre de özel eğitim öğretmenliği sadece kısa süreli kurslarla yapılacak bir öğretmenlik alanı değildir. Özel eğitim öğretmenliği eğitim fakültelerinde ve özel eğitim bölümlerinde bu alanın uzmanı öğretim elamanları tarafından yetiştirilmelidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin özel eğitim okullarında sınıf yönetimine ilişkin uygulamalarınız nelerdir? Sorusuna öğretmenlerden tamamı sınıf kurallarını oluşturmak gerekir ve bunu kuralları esnetmeden uygulamak gerektiğini ifade etmişlerdir. Alanyazınına baktığımızda bu araştırma bulgularıyla paralellik gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Sucuoğlu ve Kargın (2006) göre iyi bir sınıf yöntemi için ve öğrencilerin davranışlarını kontrol etmek için öncelikle sınıfın fiziki düzenlenmesinin yapılması, sınıf

kurallarının oluşturulması ve sınıfta olumlu bir sınıf ortamının oluşturulması gerekmektedir. Bu kuralları uygularken otoriter bir tutum içinde olmaktansa tutarlı olmak daha uygundur.

Özel eğitim konusunda en çok hangi alanda desteğe ihtiyaç duyuyorsunuz? Sorusuna öğretmenlerden otizm spektrum bozukluğu, sınıf yönetimi, akademik becerilerin öğretimi ve materyal geliştirme konusunda bilgi eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Ülkemizde 2017-2018 öğretim yılının itibarı ile Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü verilerine göre ülkemizde farklı yetersizlik gruplarına göre 26 okul türünde, toplam 1395 ayrı okul/sınıf/kurum bulunmakta ve bu okullarda 12846 öğretmen görev yapmaktadır (MEB, 2018). Fakat bu öğretmenlerin çoğu özel eğitimci değildir. Genelde sınıf öğretmeni ve branş öğretmenleridir. Okullarda farklı branşlardan öğretmenlerin bulunmasının gerekçesi ise alan mezunu özel eğitimcinin az olmasıdır. MEB bu açığı kapatmak için çeşitli sertifika programları düzenleyerek özel eğitim okullarına öğretmen atmaktadır (Cavkaytar, 2014). Bu durumda öğretmenlerin niteliğini düşürmektedir. Dört yıllık özel eğitim bölümü alan mezunu ile farklı branşlardan kısa süreli kursla özel eğitim okullarında çalışanlarda alana özgü bilgi eksikliğinin olması muhtemeldir.

Size göre özel eğitim alanında yaşanan üç temel problem nedir? Sorusuna öğretmenlerden bazıları nitelikli öğretmen eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Cavkaytar (2014) göre özele eğitim okullarında alan mezunu özel eğitimcinin az olması sebebiyle MEB farklı branşlardan öğretmenleri kısa süreli kurslarla özel eğitim öğretmeni olarak atmaktadır. Bu durumda da öğretmenlerin niteliği düşmektedir. Buna karşın Cavkaytar (2014) ve Sindelar, Brownell ve Billingsley (2010) göre özel eğitim öğretmenlerinin farklı ihtiyaçları olan öğrencilerle çalışabilecek nitelik ve yeterliğinin olması gerekmektedir. Bu araştırma sonuçlarına göre de öğretmenleri çeşitli alanlarda bilgi eksikliğinin bulunması onların nitelikli bir eğitim alamadıkları ile ilişkilidir.

Size göre özel eğitim alanında yaşanan üç temel problem nedir? Sorusuna öğretmenlerden bazıları maddi yetersizlikler olduğunu ifade etmişlerdir. Para, insanların yaşamlarını idame ettirebilmeleri için gereklidir (Eren, 2001). Bunun yanında insanların iş doyumunu yaşaması da maddi imkanlara bağlıdır. Örneğin Yavuz (2018) yaptığı araştırmada özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerden aldığı ücretten memnun olanların iş doyumunun yüksek olduğu gözlemiştir. Bunun yanında Filiz (2014) yaptığı araştırmada yüksek ücret alan öğretmenlerin iş doyumunu düzeylerini daha yüksek bulmuştur. Bu araştırma sonuçlarına göre de özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin iş yükleri diğer alan öğretmenlerine göre daha fazla buna bağlı olarak aynı ücreti almaktadırlar. Bunun yanında giderek kötüleşen yaşam koşulları alınan ücretin öğretmenlerde tatminsizlik yaraması doğaldır.

Size göre özel eğitim alanında yaşanan üç temel problem nedir? Sorusuna öğretmenlerden bazıları halkın olumsuz tutumu olduğunu ifade etmişlerdir. Alanyazınına baktığımızda bu araştırma bulgularına paralel bulgulara rastlamaktayız. Araştırmalar yersizliği olan bireyler karşı insanlarda kökleşmiş olumsuz önyargılar bulunmaktadır. Bu sebeple bu bireyler toplumun hemen her alanında olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalmaktadırlar. Bu yüzden yersizliği olan bireyler toplumsal hayata, eğitim ve iş yaşamlarında sürekli engellerle karşılaşmaktadırlar (White, Jackson ve Gordon, 2006). Benzer şekilde farklı bir araştırmada ise insanların sözel olarak yersizliği olan bireylere karşı olumlu tutumlarını ifade etseler bile, ancak davranışlarında olumlu tutumları göstermedikleri, yersizliği olan bireyleri reddettikleri görülmüştür (Daruwalla ve Darcy, 2005).

Özel eğitim alanında çalışmaya devam etmek ister misiniz? Sorusuna öğretmenlerden bazıları özel eğitim alanını sevdiklerini ve çalışmak istediklerini ifade etmişlerdir. Genel anlamda insanların yersizliği olan bireylere karşı olumsuz tutumlarını olduğunu görülmektedir. Buna karşın engelliler hakkında bilgi edinmek ve onlarla vakit geçirmek onlar karşı olan olumsuz tutumları değiştirebilir (Özyürek, 1977). Bu araştırma sonuçlarına göre farklı branşlardan özel eğitim alanına gelen öğretmenlerin zaman içinde yetersizliği olan bireyleri tanıdıkları onları sevdikleri ve olumsuz tutumları olsa bile zamanla olumsuz tutumlarının olumluya döndüğü ve özel eğitim alanının sevdikleri sonucuna varabiliriz.

Özel eğitim alanında çalışmaya devam etmek ister misiniz? Sorusuna öğretmenlerden bazıları ise çalışmak istemediklerini ifade etmişlerdir. Yetersizliği olan bireylerle çalışan öğretmenler çocukları kontrol etmede zorlanmakta, öğretmenler yeni bir bilgi, kavram, beceri öğretmekte güçlükler yaşamaktadırlar. Bu yüzden özel eğitimde çalışan öğretmenlerde tükenmişlik fazlasıyla görülebilmektedir (Sucuoğlu ve Kuloğlu, 1996). Bunun yanında unutulmaması gereken özelliklerden biri ise özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerde öğretmen öz yeterliliği büyük önem taşımaktadır. Öz yeterliliği yüksek olan öğretmenler yetersizliği olan öğrencilerle daha nitelikli ilgileneceklerdir (Yavuz, 2020). Bu araştırma bulgularına göre

öğretmenlerin özel eğitimde çalışmak istememelerinin gerekçesi özel eğitim alanının zor bir öğretmenlik alanı olması söylenebilir.

Bu araştırma sekiz öğretmen, Ankara ili ve bu araştırma soruları ile sınırlıdır. İleriki araştırmalarda farklı illerde ve farklı norm fazlası öğretmen gruplarıyla gerçekleştirilebilir. İleriki araştırmalarda özel eğitim alanında çalışan kadrolu ve ücretli öğretmenlerin yaşam doyum düzeyleri, öz yeterlilik ve mesleki tükenmişlik düzeyleri karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

5. SONUÇ

Araştırma sonucuna göre öğretmenler özel eğitim okullarının gerekli olduğunu düşünmektedirler. Özel eğitim ve engelli öğrencilerin, öğrencilerin saf temiz ve sevgi dolu olduklarını, öğrencilerin belli rutinleri olduğunu ve bu rutinleri sevdiklerini ifade etmişlerdir. Özel eğitim ve engelli öğrencilerin davranış problemleri olduklarını ve sabır gerektiren bir iş olduğunu ifade etmişlerdir. Almış oldukları özel eğitim kursunun yeterli olmadığını ve bir kısmı ise teorik kursun yeterli olduğunu ancak staj (uygulama) eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Özel eğitim okullarında sınıf yönetimine ilişkin sınıf kurallarını oluşturmak gerekir ve bunu kuralları esnetmeden uygulamak gerektiğini ifade etmişlerdir. Özel eğitim konusunda en çok otizm spektrum bozukluğu, sınıf yönetimi, akademik becerilerin öğretimi ve materyal geliştirme konusunda bilgi eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Size göre özel eğitim alanında yaşanan üç temel problem nedir? Sorusuna öğretmenler nitelikli öğretmen eksikliği, maddi yetersizlikler, aile ile işbirliğinde sorunu ve halkın olumsuz tutumu olduğunu ifade etmişlerdir. Özel eğitim alanında çalışmaya devam etmek ister misiniz? Sorusuna beş öğretmen özel eğitim alanını sevdiklerini ve çalışmak istediklerini üç öğretmen ise çalışmak istemediğini ifade etmişlerdir

KAYNAKÇA

- Akçemete, G. (2010). Özel gereksinimi olan çocuklar. (Gönül Akçemete edit) *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- APA (American Psychiatric Association) (2014). *DSM-5 tanı ölçütleri başvuru el kitabı*. (E. Köroğlu, Çev), Ankara: Hekimler.
- Başaran, I. (2001). Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çalışma koşulları, *Ege Eğitim Dergisi*, 1(1). 41-53
- Brownell, M.T., Hirsch, E., Seo, S. (2004). Meeting the demand for highly qualified special education teachers during severe shortages: what should policymakers consider? *The Journal of Special Education*, 38 (1) 56-61
- Çağlar, S., 2009. *uluslararası hukuk ve Türk hukuk sisteminde engellilerin eğitim hakkı ve devlet yükümlülükleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; İstanbul
- Cavkaytar, A. (2008). Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim. Diken, İ. H. (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 1-26). Ankara: Pegem Akademi.
- Cavkaytar, A. (2014). Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* (s.), Ankara: Pegem Akademi.
- Çetin, Ç. (2004). Özel eğitim alanında çalışmakta olan farklı meslek grubundaki eğitimcilerin yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 5 (13), 5-46. DOI: 10.1501/Ozlegt_0000000073
- Creswell, J. W., (2005). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. New Jersey: Merrill
- Daruwalla, P ve Darcy, S. (2005). Personal and societal attitudes to disability. *Annals of Tourism Research*, 32,549-570.
- Eren, E. (2001). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Filiz, Z. (2014). Öğretmenlerin iş doyum ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*,10(23), 157-171.
- Fındıkcı, İ.(1999). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Girgin, G, Baysal, A . (2005). Zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin mesleki. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (18), 1-10. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pauefd/issue/11125/133045>.
- Girgin, G. ve Baysal, A. (2005). Tükenmişlik sendromuna bir örnek: Zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4 (4), 172-187
- Kırcaali-iftar, G. (2013). Otizm spektrum bozukluğuna genel bakış. E. Tekin-iftar (Ed.). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri*. Ankara: Vize.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2014). *Öğretmen yetiştirme genel müdürlüğü'nün 43501582/774/177694 sayılı yazısı*
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*, 7.07.2018 tarih ve 30471 sayılı Resmi Gazete.
- Özyürek, M. (1977). *Effects of live, audio and print presentation of a discussion about physical disabilities on attitude motivation toward disable person in Turkey*. Unpublished doctoral dissertation, Colorado: University of Northern.
- Pretti-Frontczak, K. ve Bricker, D. (2004). *An activity-based approach to early intervention*. (3rd ed), Baltimore: Paul Brooks Pub.

- Şafak, P. (2012). *Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocukların eğitimi*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Sindelar, P. T., Brownell, M. T., ve Billingsley, B. (2010). Special education teacher education research: Current status and future directions. Teacher education and special education: *The Journal of the Teacher Education Division of the Council for Exceptional Children*, 33(1), 8-24.
- Sucuoğlu, B. (2010). Zihin engelli bireylerin özellikleri (edit, Sucuoğlu, B.) *Zihin engelliler ve eğitimleri*. (s, 203-238), Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları: Yaklaşımlar, yöntemler, teknikler*. İstanbul: Morpa Yayıncılık.
- Sucuoğlu, B. ve Kuloğlu, N. (1996). Özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerde tükenmişliğin değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11 (36), 44-60.
- Vuran, S. (2007). Tüm hizmet planı: BEP ve öğretim uyarlamaları. O. Gürsel (Ed.), *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi*, (s. 119-140). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- White, M. J., Jackson, V. ve Gordon, P. J. (2006). Implicit and explicit attitudes toward athletes with disabilities. *Journal of Rehabilitation*, 72, 33-40.
- Yavuz, M. (2018). Examination of the job satisfaction of teachers working with individuals in need of special education with regard to certain variables. *Journal of Education and Training Studies*, 6 (7) 73-85, doi:10.11114/jets.v6i7.3228.
- Yavuz, M. (2020). Özel eğitim okullarında çalışan öğretmenlerin mesleki özyeterlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 55, 1-25
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.